

بررسی تاثیر توانمندسازی بافت فرسوده شهری بر ارتقای گردشگری بوم‌گرا؛ نمونه موردی: شهر ساحلی قشم

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۴

کد مقاله: ۶۰۰۳۶

اسماعیل قنبری*^۱، مهدیه حسینی نیا^۲

چکیده

بی‌ثباتی در بافت‌های فرسوده شهری، موضوعی است که توجه بسیاری از محققین را به خود جلب کرده است. به نظر می‌رسد توانمندسازی بافت‌های فرسوده از عوامل مؤثر بر ارتقاء گردشگری و پیشرفت نواحی فرسوده باشد. در تحقیق حاضر، در بخش اول مطالعه، پرسشنامه‌ای تدوین و در میان کارشناسان و مدیران شهری و گردشگری (شامل ۱۱۸ نفر) پیمایش گردیده است. سپس، با بهره‌مندی از روش تحلیل رگرسیون و همبستگی در نرم‌افزار SPSS به تعیین نقش هر یک از شاخص‌های استخراج شده توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در جهت توسعه گردشگری بوم‌گرا پرداخته شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان دادند که شاخص‌های اقتصادی با نمره ۴،۱۵ و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره ۳،۶۶ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم جهت ارتقای گردشگری بوم‌گرا را دارند. شاخص‌های اقتصادی و فرهنگی با ضرایب ۰،۶۳۱ و ۰،۶۰۱ بیشترین همبستگی از نظر اثر توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقای سطح گردشگری بوم‌گرا در قشم را از خود نشان داده‌اند. همچنین، معیارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره‌های $F=1.91$ و $F=1.75$ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در جهت ارتقای گردشگری بوم‌گرا را دارا هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی: بافت فرسوده، توانمندسازی، گردشگری بوم‌گرا، قشم.

۱- دانشجوی دکتری، رشته شهرسازی، دانشگاه آزاد سیرجان (نویسنده مسئول)

۲- استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهد، کرمان، ایران.

برنامه‌ریزی و مدیریت بحران شهری در بخش بافت فرسوده از مسائل مهم دنیای امروز محسوب می‌شود که با توجه به گسترش جمعیت در رفع و یا بروز مشکلات تأثیرگذارند. با بررسی ابعاد بحران در بافت‌های قدیمی ضرورت‌های مداخله در بافت‌های فرسوده به شکلی روزافزون حس می‌گردد. این مداخله تأثیری مستقیم بر روی مسئله گردشگری داشته و می‌تواند توسعه در این بخش را به همراه داشته باشد. بنابراین، ضرورت مداخله و توانمندسازی این بخش از شهرها به دلایل مختلفی مانند ضرورت‌های اجتماعی و اقتصادی و امنیتی بر کسی پوشیده نیست (فلکس، ۲۰۱۹). از نظر اجتماعی، بافت قدیمی شهر به دلیل قدمت و فرسودگی و تخریب ناشی از آن، کمبود تجهیزات و تأسیسات شهری دچار نارسایی‌ها در پاسخگویی به نیازهای امروز زندگی شده است، به همین دلیل جمعیت بومی ساکن این بافت‌ها به حاشیه شهر مهاجرت کرده و مهاجران و اقشار کم درآمد جایگزین آنها شده‌اند، در نتیجه بافت‌های قدیمی مناسب‌ترین مکان برای کج روی‌های رفتاری، ناهنجاری‌های اجتماعی و بزهکاری را فراهم کرده‌اند. زندگی در چنین مکان‌هایی با افسردگی، اغتشاش، هرج و مرج و فقدان مشارکت اجتماعی همراه است (فلکس، ۲۰۱۹). از نظر اقتصادی از آنجا که بافت قدیمی و فرسوده بیشتر در بخش مرکزی شهر واقع شده است و عمدتاً بازار را در خود جای داده است، در مجموعه شهری امتیاز و موقعیت مکانی بسیار خوبی دارد، به همین دلیل بحث مدیریت در این گونه بافت‌ها در این قسمت از شهر می‌تواند مؤثر واقع شده و سودآوری بالایی داشته باشد (Amundsen و همکاران، ۲۰۱۵). در نهایت، امنیت یکی از اساسی‌ترین توقعاتی است که از جوامع انسانی انتظار می‌رود. از این روی نقش بسزایی بر سرزندگی و پایداری اجتماعات انسانی ایفا می‌کند و به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای به واسطه در برگیری احساس آرامش و آسایش محیطی برای شهروندان برخوردار است. همچنین بافت‌های فرسوده به دلیل عدم توجه و از بین رفتن حس تعلق، زمینه‌ی لازم را برای آسیب‌های اجتماعی را فراهم آورده‌اند. سرمایه اجتماعی در بافت‌های فرسوده و استفاده از این سرمایه برای توسعه متوازن شهر، مورد توجه برنامه‌ریزان شهری است. توانمندسازی، زمینه‌سازی برای ارتقای شرایط اجتماع محلی از راه گسترش و به کارگیری ظرفیت‌های موجود است (Amundsen و همکاران، ۲۰۱۵). بر اساس رویکرد توانمندسازی، دولت‌ها زمینه و تسهیلات بهبود شرایط فقرا را شکل داده و این اجتماعات فقیر هستند که «خود»، راه ارتقای خود را می‌یابند. در واقع توانمندسازی، ایجاد چارچوب‌های قانونی، نهادی، اقتصادی، مالی و اجتماعی برای افزایش کارایی اقتصادی و کارآمدی اجتماعی در توسعه است.

این مطالعه به صورت یک تحقیق موردی و در شهر قشم انجام شده است. براساس برآورد مسئولان وزارت مسکن و شهرسازی در بیش از ۱۰۰ شهر ایران حدود ۵۰ هزار هکتار بافت فرسوده‌ی شهری وجود دارد. تنها دولت قادر به تأمین حدود ۱۱/۱۲ درصد از اعتبار نوسازی این بافت‌های فرسوده است و بقیه بایستی از طریق مشارکت شهروندان تأمین شود. در این میان بخش‌های قابل توجهی از قشم مخصوصاً در حاشیه‌های شمالی و در سمت دریا با ناکارآمدی‌های قابل توجهی مواجه هستند (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). در این منطقه، ناکارآمدی مربوط به شرایط کالبدی بافت و ابنیه و رکود در بازار زمین به موازات همدیگر قابل مشاهده هستند. بافت فرسوده قشم با مشکلاتی مانند ناسازگاری با نیازهای روز، ناسازگاری عملکردها و عدم توازن وضع موجود با این نیازها و از طرفی افزایش فقر روزافزون مواجه است. برخی از این محدوددها به دلیل موانع توسعه‌ای مانند پیشروی بیش از اندازه رو به دریا و عدم رعایت حریم ساحل، با رکود توسعه‌ای و یا خروج جمعیت مواجه هستند (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). از طرفی مسئله گردشگری و بویژه اکوتوریسم در این شهر ساحلی به عنوان اصلی‌ترین شاخص در توسعه شهر قشم مطرح است (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). بر اساس اصول و قوانین سازمان بین‌المللی بوم‌گردی، اکوتوریسم نقش قابل توجهی در متحد کردن و حفاظت از جوامع مختلف از طریق سفرهای پایدار را بر عهده دارد (TIES، ۲۰۱۹). فعالیت‌های اکوتوریسمی در قشم می‌تواند همزمان با احترام به حیطه فیزیکی، اجتماعی، رفتاری و روانی منجر به ایجاد آگاهی محیطی و فرهنگی و احترام گردد و به ارائه تجربیات مثبت هم برای بازدیدکنندگان و هم برای میزبان منتهی شود. تولید منافع مالی مستقیم و ایجاد منافع مالی هم برای مردم محلی و هم برای صنعت خصوصی از دیگر مزایای بوم‌گردی در شهر قشم است. در مطالعاتی که در این شهر ساحلی انجام شده، علی‌رغم وجود پتانسیل‌های توانمند در سطح شهر، نشان داده شده است که قشم نتوانسته آن گونه که انتظار می‌رود گردشگر و مسافر به سوی خود جذب کند (کیانی، ۱۳۹۵). بنابراین، انجام پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه برای شناخت بافت‌های فرسوده و آسیب‌پذیر و پتانسیل آنها در برنامه‌ریزی‌های توسعه ضروری است. در این مقاله سعی شده است به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- توانمندسازی بافت فرسوده شهری چه تأثیری بر ارتقای گردشگری بوم‌گرا دارد؟
 - چه عواملی از توانمندسازی بافت فرسوده شهری می‌تواند نقش بیشتری در گردشگری بوم‌گرا در قشم را دارا باشد؟
- در زمینه توانمندسازی بافت فرسوده تحقیقات مختلفی صورت پذیرفته و فاکتورها و عوامل متفاوتی در این خصوص استخراج شده است. تحقیقات نشان می‌دهند که یکی از موفق‌ترین روش‌ها برای بهبود شرایط زندگی در محلات فقیرنشین شهری، بهسازی محلات شامل ایجاد زیرساخت‌های مناسب زیست محیطی مانند شبکه بندی آب، سیستم تخلیه فاضلاب، سیستم زهکشی، برق و نظایر آنهاست (هادیزاده بزاز، ۱۳۹۷). همچنین، از آنجا که سرمایه اجتماعی تبلور اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی یا سازمانی مبتنی بر اعتماد و مشارکت افراد در بافت‌های فرسوده است، بنابراین هرگونه اقدامی از طرف مدیران برای غنی‌سازی

فرهنگ سازمانی می تواند موجب افزایش سرمایه اقتصادی در بافت های فرسوده گردد (نیازی و نصرآبادی، ۱۳۸۸). در تحقیقات انجام شده در زمینه گردشگری بوم گرا، بر زمینه روش های استراتژیک گردشگری پایدار متمرکز شده و این تحقیقات نشان می دهند که باید بر روی مدیریت رویدادها، داشتن تصویری از مقصد گردشگری، سیستم مدیریت وبزیتور، مشارکت و همکاری متمرکز و پیشنهادهای در زمینه هر یک از این حوزه ها برای تحقق توسعه پایدار در گردشگری زیستی متمرکز شد (کیسی، ۲۰۱۹). در زمینه راه های مستقل در توسعه و آینده گردشگری بوم گرا، نشان داده شده است که اقتصاد حاصل از توریست، میزان اقامت توریست ها، محل های انتخاب شده توسط توریست ها از پارامترهای مرتبط با توسعه حمل نقل در آینده گردشگری می باشد (کوهن و هاپکینز، ۲۰۱۹). مطالعات تحلیلی و جمعیت شناختی در زمینه گردشگری و فرصت های آینده گردشگری بوم گرا نشان می دهند که فاکتورهای اقتصادی و فرهنگی از اثرگذارترین فاکتورها در ارتقای سطح گردشگری بوم گرا به شمار می آیند (هلنا و همکاران، ۲۰۱۹). در تحقیق حاضر بر اساس تحقیقات کتابخانه ای پیشین و مطالعه مقالات فوق و سایر مطالعات مرتبط با مسئله تحقیق، در زمینه شاخص های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت های فرسوده، به نظر می رسد، پنج بعد فرهنگی، محیطی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی در زمینه بررسی مسئله تحقیق از اهمیت بالاتری در زمینه تاثیرگذاری بر ارتقای سطح توریسم برخوردار هستند. جدول ۱ ارائه دهنده این پنج مؤلفه و زیر مجموعه های مربوط به هر یک از آنها می باشد.

جدول ۱- برخی مطالعات انجام شده در در زمینه فاکتورهای موثر بر توانمندسازی بافت فرسوده در راستای ارتقای گردشگری

متغیرهای شناسایی شده	هدف مطالعه	نویسندگان و سال
ساختار زیربنایی	بررسی بافت های فرسوده ی شهری، فرصتی برای توسعه ی گردشگری	بابائی فرد و همکاران (۱۳۹۴)
قوانین مطلوب کار		
فرهنگ		
اجتماعی؛		
زیرساختها		
کالبدی		
مدیریتی	تأثیر باز زنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری	مجتبی زاده و همکاران (۱۳۹۴)
حمل و نقل		
امنیتی		
اقتصادی	شناسایی پتانسیل های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده - تاریخی با تاکید بر ارتقای گردشگری	عبداللهی و همکاران (۱۳۹۴)
بهداشتی		
اقتصادی - اجتماعی		
کالبدی	بازفرینی بافت های فرسوده شهری با رویکرد گردشگری پایدار با تلفیق مدل های برنامه ریزی استراتژیک و تحلیل شبکه - ANP) (SWOT مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر خوی	یزدانی (۱۳۹۶)
مدیریتی		
اقتصادی		
رقابتی	تاثیر توانمندسازی ساکنین در توسعه توریسم بخش های حاشیه ای و فرسوده	شفیعی و همکاران (۲۰۱۷)
محیطی		
اجتماعی؛		
اقتصادی		
فرهنگی	بررسی تاثیر بازآفرینی شهری بر گردشگری شهری؛ مطالعه موردی منطقه سه شهر اصفهان	تقوایی و همکاران (۱۳۹۹)
زیرساختها		
تعاملات شهری		
احساس تعلق	تحلیل عوامل موثر بر مشارکت مردمی در باززنده سازی بافت شهری با رویکرد توسعه گردشگری	عبدالملکی و همکاران (۱۳۹۸)
سرزندگی و شادابی		
کالبدی		
مدیریتی		
فضایی		
اقتصادی		
فرهنگی		

- 1 Kisi
- 2 Cohen and Hopkins
- 3 Helena

از دهه ۱۹۸۰، گردشگری بوم‌گرا به عنوان یک تلاش حیاتی توسط محیط بانان مطرح بوده است، به طوری که نسل‌های آینده ممکن است مقاصد نسبتاً دست‌نخورده توسط انسان را تجربه کنند (ASWITA و همکاران، ۲۰۱۸). گردشگری بوم‌گرا ممکن است بر آموزش مسافران در محیط‌های محلی و محیط طبیعی با توجه به حفاظت از محیط زیست متمرکز شود. به طور کلی، گردشگری بوم‌گرا به تعامل با اجزای زیستی و محیط‌های طبیعی می‌پردازد. بنابر تعریف، گردشگری بوم‌گرا به عنوان "سفر مسئولانه به مناطق طبیعی همراه با حفظ محیط زیست را شامل می‌شود که رفاه مردم محلی را حفظ کند" تعریف می‌شود (TIES، ۲۰۱۹). جنبه اصلی در گردشگری بوم‌گرا، به حداقل رساندن اثرات زیست‌محیطی بر مناطق بازدید شده است. گردشگری بوم‌گرا علاوه بر تقویت احترام به محیط طبیعی، به ایجاد مزایای اجتماعی-اقتصادی برای جوامع منطقه مورد بازدید نیز کمک می‌کند. به این دلیل، گردشگری بوم‌گرا اغلب مورد توجه طرفداران مسئولیت‌محیطی و اجتماعی است (ASWITA و همکاران، ۲۰۱۸). به بیانی دیگر، گردشگری بوم‌گرا یک بخش در حال رشد سریع در صنعت گردشگری است که حفاظت از محیط طبیعی را در اولویت قرار می‌دهد. در مورد بسیاری از کشورها، گردشگری بوم‌گرا بخش قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی و فعالیت اقتصادی را تشکیل می‌دهد. در بهترین حالت، گردشگری بوم‌گرا با درگیر کردن گردشگران با دنیای طبیعی به روشی پایدار به تلاش‌های حفاظتی کمک می‌نماید در حالی که در بدترین حالت، گردشگری بوم‌گرا به شکلی غیرمسئولانه با جذب گردشگران ناآگاه به تجربیات زیان‌بار محیط‌زیست یا اقتصادی با شستشوی سبز، اقدامات مضر را تداوم می‌بخشد. با بررسی مطالعات مختلف انجام شده در زمینه گردشگری و نقش بافت‌های فرسوده بر ارتقای آن، به نظر می‌رسد، ابعاد مختلفی می‌توانند در ارتباط میان این دو پارامتر نقش داشته باشند (TIES، ۲۰۱۹).

جدول ۲- مولفه‌های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای محقق

مولفه توانمندسازی	شاخصه‌های مختلف توانمندسازی
فرهنگی	روحیه همکاری و مشارکت ساکنین بافت فرسوده
	مهارت‌های ارتباطی ساکنین در بافت فرسوده
	سطح کیفیت زندگی زنان در بافت‌های فرسوده
	کمبود فضای فرهنگی برای توریست در بافت فرسوده
محیطی	ایجاد نهادهای همیار توریسم در بافت فرسوده به عنوان سرمایه محیطی
	انتشار آلودگی محیطی به دلیل عدم رعایت بهداشت در بافت فرسوده
	توسعه سیستم دفع فاضلاب شهری
	بهبود کیفیت جوی‌ها و کانیوها در سطح معابر و کوچه‌های بافت فرسوده
کالبدی (زیرساختی)	سهولت دسترسی به امکانات زیرساختی کافی و مناسب محیطی برای گردشگران
	عدم توسعه کافی حمل و نقل محیطی بویژه در بافت فرسوده در شهر قشم
	وجود فضاها و محیط‌های طبیعی-زیستی با پتانسیل‌های بالا
	وجود سیستم‌ها و زیرساخت‌های بهداشتی به اندازه کافی برای گردشگری
اجتماعی	کاهش ظرفیت نظارت مناسب بر پیاده‌سازی طرح جامع شهری
	بهره‌مندی از فرصت جوانی و پویایی جمعیت بومی در بافت فرسوده قشم
	تشکیل کمیته ویژه توانمندسازی و ساماندهی جهت ارائه خدمات به ساکنان محله
اقتصادی	تهیه نقشه ثبت املاک جهت تسهیل در صدور مالکیت
	برگزاری دوره‌های آموزشی - اقتصادی گردشگری در بافت فرسوده
	ارائه ابزار کار و پرداخت وام برای ساکنین بافت‌های فرسوده در زمینه صنایع دستی
	کاهش عوارض نوسازی واحدهای مسکونی در بافت‌های فرسوده

بررسی مطالعات مختلف انجام شده در این زمینه از سوی محقق، و نیز مطالعه بر روی فراتحلیل‌های انجام شده بر روی تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که عوامل و مولفه‌های شناسایی شده در جدول ۱ از اصلی‌ترین مولفه‌هایی هستند که در خصوص ارتباط میان توانمندسازی بافت‌های فرسوده و ارتقای گردشگری مطرح هستند. بررسی متغیرهای شناسایی شده در این دسته از مطالعات، نشان می‌دهد که پنج فاکتور از تکرار شونده‌ترین عوامل در توانمندسازی هستند که میت‌وانند بر روی گردشگری نواحی مختلف نیز موثر باشند. بنابراین این گونه به نظر می‌رسد که اقدام به توانمندسازی مولفه‌هایی مانند فرهنگی، محیطی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی رویکردهای مختلف می‌تواند در افزایش ارتباط میان این دو پارامتر نقش قابل توجهی را

ایفا نماید. بنابراین، این مولفه ها در مطالعه حاضر، به عنوان متغیر مستقل مسئله مطرح هستند که تاثیر این عوامل بر ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در قشم در مطالعه حاضر بررسی شده است. از طرفی نظر به ماهیت مسئله مورد بررسی، می توان اهمیت هر یک از راهبردها در توسعه گردشگری بوم گرای قشم را به عنوان متغیر وابسته مسئله برشمرد. در جدول ۲، فاکتورهای اشاره شده ارائه و برای هر کدام از عوامل، شاخصه های مختلفی بیان گردیده است. در این بین، شاخصه های مربوط به هر عامل بر اساس نظرات کارشناسی و مرور ادبیات و تحقیقات استخراج شده اند.

۲- بافت فرسوده

بعد از جنگ دوم جهانی اصول لوکوربوزیه مورد تأیید دولت های جهانی قرار گرفت که از آن به عنوان مبلغ حقیقی شهرسازی مدرن انتخاب کردند. ویرانی های مراکز شهری ناشی از جنگ جهانی دوم، الگوهای بازسازی بزرگ مقیاس را تقویت کرد، به دنبال آن از دهه ۱۹۶۰ تجدید نظری در الگوهای نوسازی مراکز شهری و گذار از نوسازی به الگوی های بهسازی و حفاظت، اهمیت یافت، در واقع برنامه ریزی های اجتماعی اقتصادی و تکیه بر مردم به جای تکیه بر کالبد و تقدم میراث و فرهنگ بر اقتصاد مطرح شد و به تدریج از دهه ی ۱۹۷۰ ترجیح یکی از دو الگوی توسعه به بیرون (گسترش افقی) و توسعه از درون (رشد هدمند) ذهن متخصصان برنامه ریزی شهری را به خود مشغول داشته است. به طوری که در انگلیس تمرکز توسعه شهری، بر داخل نواحی شهری موجود و استفاده مجدد از زمین های گسترش یافته سابق و تبدیل ساختمان های خالی به کاربری های جدید است (Widiati, ۲۰۱۷). در آمریکا زمینه احیای مراکز شهری در قالب نظریه اصالت بخشی، والی و هامل (۲۰۰۱) سه موج اصالت بخشی را، که از دهه ۱۹۵۰ شروع شده، شناسایی کرد اند. عمده ترین ویژگی موج سوم (موج فعلی) این است که اصالت بخشی در این دوره جزئی از سیاست مسکن عمومی فدرال و محلی شده است. مهمترین ویژگی این موج از نظر والی و هامل آماده کردن سرمایه رهنی خصوص برای توانمندی اقلیت های نژادی و قومی و گروه های کم درآمد برای مشارکت در فرآیند اصالت بخشی است (peerapun, 2012). سابقه بازسازی و نوسازی شهرها در گذشته های دور تاریخی ایران نیز همچون تحولات جهانی دارای قدمت طولانی است. تغییرات فضایی-کالبدی قابل تأملی مقارن با دوره رنسانس اروپا (قرن ۱۷ میلادی) در اصفهان صورت می گیرد که در نوع خود می تواند سرآغاز فعالیت های نوسازی مدرن شهری در ایران باشد. در همان دوران و دوره های بعد، و تا اواخر دوره قاجار نیز اقداماتی در جهت تحولات کارکردی-کالبدی شهرها صورت گرفته که عموماً بطئی بوده و در طیفی از نوسازی های شهری قابل بررسی هستند (اسدی و همکاران، ۱۳۹۸).

جدول ۳- تاریخچه مقابله با پدیده اسکان غیررسمی در جهان؛ منبع: شیدا حیدریان و محمود رحیمی با تعدیل و تغییر

دوره	الگوها	اقدامات	نتایج
دهه ۱۹۶۰	برنامه خانه سازی اجتماعی	اتخاذ سیاست خانه سازی اجتماعی در بسیاری از کشورها، احداث مسکن ارزان قیمت	کمبود منابع مالی دولتی، تشدید مهاجرت روستا شهری و بی نصیب ماندن گروه های فقیر (هدف) از مسکن احداثی پرهزینه با استانداردهای بالا، منجر به شکست این راه حل شد.
دهه ۱۹۷۰	طرح زمین خدمات	ارائه زمین تفکیکی همراه با خدمات به گروه های فقیر، بهره گیری از توانایی های مالی افراد، به همراه ارائه وام های احداث مسکن و تحت پوشش قرار دادن بیشتر خانوارهای حاشیه نشین	کمبود زمین عمومی برای عرضه توسط مقامات دولتی، مشکلات دسترسی به مشاوره های فنی، ناتوانی بازپرداخت وام ها از دلایل شکست این طرح به شمار می رود.
دهه ۱۹۸۰	برنامه بهسازی زاغه ها	محدودیت مالی در زمینه سیاست خانه سازی و مشکلات عرضه زمین و خدمات، مسؤلان دولتی اقدام به سرمایه گذاری در زمینه بهسازی زاغه های حاشیه شهر، سکونتگاه های غیررسمی و تثبیت مالکیت نمودند	نبود حق تملک تضمین شده، معامله نادرست اراضی مسکونی، نظام های مالی انعطاف ناپذیر در زمینه مسکن، مقررات نامطلوب در زمینه ساخت و ساز و طراحی از مشکلات طرح است.
دهه ۱۹۸۰	توانمندسازی	بسیج امکانات بالقوه و منابع موجود برای ایجاد مسکن و بهبود شرایط زندگی گروه های فقیر، مشارکت فعال ساکنان فقیر، جلوگیری از تخریب حداقل سرپناه، تکیه بر روش های مشارکتی برای تأمین سرپناه کافی برای همه	نبود حق تملک تضمین شده، معامله نادرست اراضی مسکونی، نظام های مالی انعطاف ناپذیر در زمینه مسکن، مقررات نامطلوب در زمینه ساخت و ساز و طراحی از مشکلات طرح است.
روند کنونی	پیکار جهانی برای تضمین حق اقامت و سکونت (شهرهای بدون زاغه)	تضمین حق مالکیت لازمه توسعه اقتصادی است. مشارکت قشر فقیر شهری در طراحی راه حل هایی برای حل مشکل مسکن، حق مسکن برای همه تضمین حق مالکیت، مشارکت به عنوان وسیله ای برای تضمین توسعه پایدار، اسکان مجدد بدون اعمال زور بجای تخلیه اجباری، دسترسی قشر فقیر شهری به زمین برای سکونت	تلاش برای توانمند سازی حاشیه نشینان و مشارکت آنها در تصمیم گیری برای زندگی خود.

از نظر آکادمیک و علمی، از ابتدای سده بیستم مسئله سکونتگاه‌های غیر رسمی مورد توجه جدی برنامه ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت، علاوه بر تمرکز بر سیاست‌های فقرزدایی و افزایش متوسط درآمد ساکنین این محلات، ایجاد عدالت اجتماعی در حوزه مختلف شهری مانند آموزش و بهداشت مورد توجه جدی قرار گرفت و به نوعی رویکرد توانمندسازی که از دهه ۱۹۸۰ شروع شده بود در این دوره به شکل کامل‌تری مورد توجه متخصصین حوزه شهرسازی قرار گرفت (جدول ۳).

۳- روش تحقیق

۳-۱- ابزار گردآوری و تحلیل اطلاعات

در تحقیق حاضر، به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز برای بررسی مسئله تحقیق از پرسشنامه محقق-ساخته ارائه شده در جدول ۱ استفاده خواهد شد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از تحلیل رگرسیون می‌باشد. واژه رگرسیون به معنای بازگشت است و نشان می‌دهد که مقدار یک متغیر به متغیر دیگری بر می‌گردد. رگرسیون به دنبال برآورد رابطه‌ای ریاضی و تحلیل آن بوده، به طوری که با آن بتوان کمیت متغیر مجهول را با استفاده از متغیرهای معلوم تعیین کرد. همبستگی به دنبال نوع رابطه و میزان ارتباطی است که متغیرها را به هم ربط می‌دهد. رگرسیون، به دنبال یافتن رابطه‌ای بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل است. این رابطه ممکن است از نوع خطی یا غیر خطی باشد. تابعی که ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته را بیان می‌کند، به تابع رگرسیون موسوم است. در این تحقیق از نوع رگرسیون چند گانه استفاده شده است. شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای، پیمایشی است و نظرسنجی از متخصصان و افراد مجرب در حوزه شهرنشینی، مدیریت شهری، کارمندان شهرداری و منطقه آزاد و اساتید دانشگاه انجام شده است. بنابراین فلوجارت شکل ۱ نشان‌دهنده مراحل و متدولوژی انجام تحقیق حاضر خواهد بود:

شکل ۱- فلوجارت روش و متدولوژی تحقیق

۳-۲- جامعه آماری

همانطور که گفته شد، جامعه‌ی آماری مطالعه‌ی حاضر شامل کارشناسان و متخصصان امور شهری، زیست محیطی و برنامه‌ریزی و طراحی شهری در قشم هستند. بر اساس فرمول کوکران، با در نظر گرفتن حاشیه‌ی اطمینان ۹۵٪ ($z = 1.96$) و نیز انحراف معیار ۰/۵ (s) و حاشیه‌ی خطای ۵٪ (d) حجم نمونه مورد نیاز برای استنتاج نتایج آماری از رابطه‌ی زیر تعیین می‌شود (Freedman, 2009):

$$n = \frac{z^2 s^2 / d^2}{1 + 1/N \left(\frac{z^2 s^2}{d^2} - 1 \right)} \quad (1)$$

در این رابطه n ، حجم نمونه و N حجم جامعه و s و d و z نیز به ترتیب انحراف معیار و حاشیه ی خطا و حاشیه ی اطمینان هستند. با توجه به تقریب‌های موجود، تعداد کارکنان و کارشناسان مجرب در این حوزه 170 نفر تخمین زده می‌شود که بر اساس فرمول فوق نمونه‌ی آماری برابر ۱۱۸ نفر خواهد بود. اعتبار یک ابزار توسط آزمون هم برای ثبات و هم سازگاری بکار گرفته می‌شود. سازگاری دلالت می‌کند بر اینکه پرسش‌هایی که یک مفهوم را اندازه‌گیری می‌کنند تا چقدر به عنوان یک مجموعه با هم مربوط می‌باشند. آلفای کرانباخ یک ضریب اعتبار است که میزان همبستگی مثبت اعضای یک مجموعه را با هم منعکس می‌کند، هر قدر آلفای کرانباخ به عدد ۱ نزدیکتر باشد اعتبار سازگاری درونی بیشتر است (Freedman, 2009). آلفای کرانباخ باید بیش از ۰/۵ باشد و برای اطمینان بیشتر، حداقل آن را ۰/۶ قرار داده اند. مقدار آلفای کرانباخ برای هر یک از متغیرهای زیر محاسبه شده است (Mathieu, ۲۰۱۳). جدول ۴ نشان می‌دهد ابزار مورد استفاده و زیرمجموعه‌های آن از ثبات و یا پایایی مناسبی برخوردار هستند. به منظور بررسی سازگاری یاروایی ابزار، از مشورت با کارشناسان و متخصصین در این حوزه بهره‌گیری شده است.

جدول ۴- مقدار آلفای کرانباخ متغیرها

ردیف	نام شاخص اصلی	آلفای کرانباخ	تعداد سئوالات
۱	فرهنگی	۰/۸۸۰	۴
۲	محیطی	۰/۸۲۱	۴
۳	کالبدی	۰/۷۹۱	۴
۴	اجتماعی	۰/۷۸۲	۳
۵	اقتصادی	۰/۹۰۱	۴

۳-۳- محدوده مورد مطالعه

قسم یکی از شهرستان‌های استان هرمزگان محسوب می‌شود. موقعیت این شهرستان و نواحی گردشگری آن در شکل زیر آمده است (شکل ۲). بافت فرسوده قسم به صورت متراکم در شمال شرق شهر واقع گردیده است. با توجه به رشد و توسعه شهر طی دوره‌های مختلف و قدمت بیشتر این بخش از شهر؛ با ورود زندگی ماشینی و عدم امکان نفوذ درست و مناسب دسترسی سواره، بافت از تکامل رشد تدریجی سایر نقاط شهر بازمانده و به محدوده‌های فرسوده تبدیل شده است (شکل ۳).

شکل ۲- گستره جزیره قسم و نواحی گردشگری آن (ناحیه مطالعه) شکل ۳- محدوده بافت فرسوده قسم

۳-۴- شرکت کنندگان

در این بخش، آمارهای توصیفی مربوط به جنسیت، سابقه کار به همراه میزان تحصیلات شرکت کنندگان در مطالعه ارائه گردیده است. همانطور که اشاره شد، شرکت کنندگان در تحقیق حاضر را ۱۱۸ نفر از کارکنان، کارشناسان و مهندسان مجرب در حوزه‌های شهری و ساختمانی و مدیریتی و گردشگری تشکیل می‌دهند. جداول ۴ الی ۶ ارائه دهنده آمار توصیفی شرکت کننده‌ها در تحقیق حاضر می‌باشد. جدول ۵ نشان می‌دهد بر اساس داده‌های بدست آمده از توزیع شرکت کنندگان تحقیق جنسیت آنها متعادل بوده و در حدود ۵۴ درصد مرد و ۴۶ درصد زن هستند. همچنین جدول ۶ نشان می‌دهد که اکثر پاسخ دهندگان حداقل از تحصیلات لیسانس به بالاتر برخوردار هستند. آمار جدول ۷ نیز نشان می‌دهد که شرکت کنندگان در این تحقیق از سابقه کار و تجربه‌ای مناسب جهت پاسخ به سئوالات تحقیق برخوردار هستند.

جدول ۵- آمار توصیفی مربوط به جنسیت افراد شرکت کننده در تحقیق

نظر سنجی	جنسیت	تعداد	درصد
کارشناسان	مرد	۶۴	۵۴,۲۳
	زن	۵۴	۴۵,۷۶
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

جدول ۶- آمار توصیفی مربوط به تحصیلات افراد شرکت کننده در تحقیق

نظر سنجی	تحصیلات	تعداد	درصد
کارشناسان	فوق دیپلم	۰	۰
	لیسانس	۵۶	۴۷,۴۵
	فوق لیسانس	۳۸	۳۲,۲۰
	دکتری	۲۴	۲۰,۳۳
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

جدول ۷- آمار توصیفی مربوط به سابقه کار مرتبط افراد شرکت کننده در تحقیق

نظر سنجی	سابقه کار	تعداد	درصد
کارشناسان	کمتر از ۵ سال	۸	۶,۷۷
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۲۱	۱۷,۷۹
	بین ۱۰-۱۵ سال	۳۱	۲۶,۲۷
	بالای ۱۵ سال	۵۸	۴۹,۱۵
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

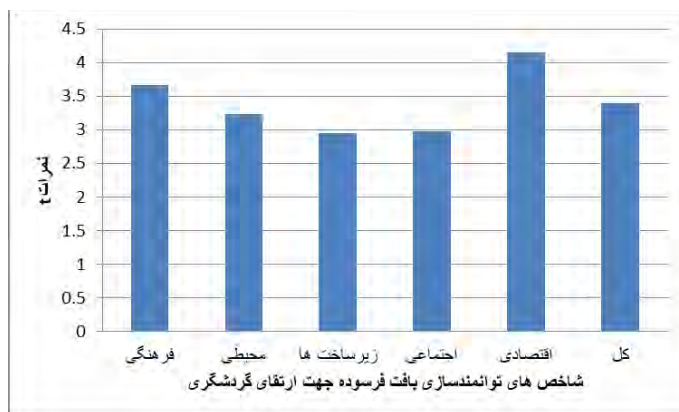
۴- نتایج

۴-۱- آزمون t

به منظور تحلیل داده های بدست آمده از پرسشنامه پژوهش و استنباط آماری از سه روش تحلیل آماری بهره گیری شده است. ابتدا به منظور بررسی وضعیت متغیرهای مربوط به مسئله تحقیق (شاخص های توانمندسازی)، از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. شاخص های توانمندسازی در پنج فاکتور اصلی در پرسشنامه دسته بندی شدند. آزمون t به عنوان یک آزمون استاندارد در پژوهش های علمی مطرح است که با استفاده از آن می توان بررسی نمود که آیا متغیرهای مورد نظر به طور میانگین در یک جامعه آماری معنادار هستند یا خیر. همانطور که از نتایج بدست آمده برای شاخص های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در شکل ۴ مشهود است، تمامی شاخص ها در جامعه آماری مورد تحقیق معنادار هستند. در این میان، شاخص های اقتصادی با نمره ۴,۱۵ و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره ۳,۶۶ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم جهت ارتقای گردشگری را دارند (جدول ۸).

جدول ۸- خلاصه نتایج بدست آمده از آزمون t بر روی شاخص های مختلف

معداری	کمینه	بیشینه	انحراف معیار	میانگین	نمره t	تعداد	راهبردها
۰,۰۰۰	۲۰۷۳۹	۳۹۷۲۱	۳۰۶	۳۶۶	۵۹ ۵۸	۱۱۸	فرهنگی
۰,۰۰۰	۲۹۸۰۹	۳۳۸۳۴	۵۱۳	۳۲۳	۶۲ ۴۷	۱۱۸	محیطی
۰,۰۰۰	۲۱۲۰۶	۳۳۶۹۴	۵۰۲	۲۹۵	۵۱ ۶۲	۱۱۸	کالبدی
۰,۰۰۰	۲۵۶۷	۳۱۸۹۶	۳۵۴	۲۹۸	۵۵ ۰۶	۱۱۸	اجتماعی
۰,۰۰۰	۴۴۳۹	۳۴۰۹۳	۴۳۹	۴۱۵	۶۱ ۵۶	۱۱۸	اقتصادی
۰,۰۰۰	۳۸۷۲۳	۳۹۹۵۲	۳۱۲	۳۳۹	۱۳۳ ۸۱	۱۱۸	کل

شکل ۴- میانگین نمره بدست آمده از تحلیل آزمون t برای شاخص های توانمندسازی بافت فرسوده

۴-۲- تحلیل رگرسیون

همانطور که اشاره شد، تحلیل رگرسیون یک تحلیل آماری قوی است که با استفاده از آن می توان تأثیر متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش بر روی همدیگر را مورد بررسی قرار داد. برای برگزاری آزمون آماری رگرسیون دو فرض به نام فرض های صفر و یک به آزمون گذاشته می شوند.

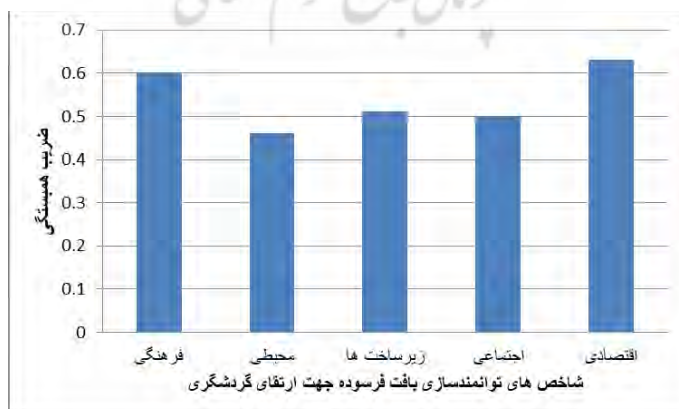
فرض صفر: رگرسیون معنادار نیست.

فرض یک: رگرسیون معنادار است.

در صورتیکه سطح معناداری بدست آمده از آزمون کمتر از سطح معناداری ۰,۰۵ باشد، فرضیه صفر رد و فرضیه یک مبنی بر معنادار بودن رگرسیون پذیرفته می شود. هرچه مقدار ضریب R بزرگتر و به عدد یک نزدیک تر باشد، همبستگی بسیار خوب و معنادار بین متغیرهای تحقیق وجود خواهد داشت. همانطور که از نتایج بدست آمده برای شاخص های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشمر در جدول ۹ مشهود است، تمامی راهبردها در جامعه آماری مورد تحقیق دارای رگرسیون معنادار هستند. براساس جدول ذیل و نمودار شکل ۵ شاخص های اقتصادی و فرهنگی با ضرائب ۰,۶۳۱ و ۰,۶۰۱ به بیشترین همبستگی از نظر اثر توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقای سطح گردشگری در قشمر را از خود نشان داده اند (شکل ۶).

جدول ۹- نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون داده ها

راهبردها	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R ²	میانگین مربعات	F	معناداری	تائید فرضیه
فرهنگی	۰,۶۰۱	۰,۳۶۱	۰,۹۶۵	۱۹,۶۲	۰	فرض یک
محیطی	۰,۴۶۱	۰,۲۱۳	۰,۶۵۹	۱۵,۶۲	۰,۰۰۱	فرض یک
کالبدی	۰,۵۱۲	۰,۲۶۲	۱,۱۰۲	۱۶,۱۴	۰,۰۰۳	فرض یک
اجتماعی	۰,۵۰۱	۰,۲۵۱	۰,۱۸۶	۱۲,۳۱	۰,۰۴۵	فرض یک
اقتصادی	۰,۶۳۱	۰,۳۹۸	۰,۷۵۲	۲۷,۱۴	۰	فرض یک

شکل ۶- ضریب همبستگی بدست آمده از تحلیل رگرسیون برای شاخص های توانمندسازی بافت فرسوده

۳-۴- آنالیز واریانس

هدف از انجام آنالیز واریانس تعیین این مسئله است که آیا میانگین پاسخهای مربوط به سئوالات (ریز فاکتورهای پرسشنامه) هر بعد از شاخص های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده در جهت ارتقای سطح گردشگری، با هم برابرند یا خیر. با انجام آنالیز واریانس یک طرفه، میزان اثر هر یک از عوامل مطرح شده در سئوالات مربوط به هر راهبرد مشخص می شود. برای انجام آزمون، فرضیه صفر و فرضیه مقابل به ترتیب زیر مطرح می گردند.

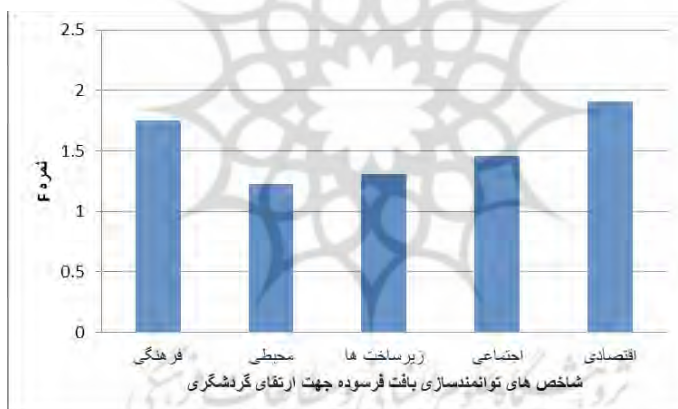
H0: بین زیرمعیارهای راهبرد مورد نظر و توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم رابطه منفی و معناداری وجود ندارد.

H1: حداقل یک زوج با هم اختلاف معنادار دارند.

همانطور که نتایج و داده های ارائه شده در جدول ۱۰ نشان می دهند، از نظر کارشناسان شرکت کننده در تحقیق، زیرمعیارهای مربوط به راهبرد اصلی محیطی درجه معناداری بیشتر از ۰,۰۵ بوده و بنابراین سئوالات مطرح شده در این راهبرد از نظر پاسخ دهندگان همبستگی با هدف اصلی تحقیق (توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده برای ارتقای گردشگری) ندارد. با در نظر گرفتن داده های شکل ۶ آنالیز واریانس نشان دهنده اهمیت معیارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره های $F=1.91$ و $F=1.75$ است.

جدول ۱۰- خلاصه محاسبات آماره آزمون واریانس برای شاخص های مختلف در دو بخش تحقیق

راهبردها	مجموع مربعات	درجه آزادی	F	معناداری	تائید فرضیه
فرهنگی	۱۲,۶۳	۱۱۷	۱,۷۵	۰,۰۴	H0
محیطی	۱۵,۳۲	۱۱۷	۱,۲۳	۰,۲۳	H1
کالبدی	۱۴,۲۳	۱۱۷	۱,۳۱	۰,۰۴۲	H0
اجتماعی	۱۳,۶۲	۱۱۷	۱,۴۶	۰,۰۴۴	H1
اقتصادی	۱۰,۶۹	۱۱۷	۱,۹۱	۰,۰۳	H0

شکل ۷- ضریب F بدست آمده از آنالیز واریانس برای شاخص های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده

۵- نتیجه گیری

مطالعه حاضر با بهره مندی از روش تحلیل رگرسیون و آنالیز واریانس صورت پذیرفت و در آن شاخص های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده در جهت توسعه گردشگری بوم گرا قشم مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج بدست آمده به طور خلاصه شامل موارد زیر هستند:

- توانمندسازی از رویکردهای موثر در توسعه و ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در شهر قشم است.
- بر اساس آزمون t، شاخص های اقتصادی با نمره ۴,۱۵ و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره ۳,۶۶ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم جهت ارتقای گردشگری بوم گرا را دارند.
- شاخص های اقتصادی و فرهنگی با ضرائب ۰,۶۳۱ و ۰,۶۰۱ بیشترین همبستگی از نظر اثر توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در قشم را از خود نشان داده اند.
- با در نظر گرفتن داده های بدست آمده از آنالیز واریانس معیارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره های $F=1.91$ و $F=1.75$ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در جهت ارتقای گردشگری بوم گرا را دارا هستند.

به طور خلاصه، نتیجه بدست آمده از تحلیل حاضر نشان می دهد که شاخص های اقتصادی و فرهنگی و سپس شاخص های اجتماعی به عنوان مهمترین شاخص در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در جهت توسعه گردشگری بوم گرا مطرح هستند. بعد از آن شاخص های کالبدی و محیطی در رتبه های بعدی قرار دارند. این، نتیجه ای قابل انتظار در نواحی بافت فرسوده شهرها به شمار می آید. برای ارتقاء کیفیت زندگی و رفاه شهروندان، نوسازی و بهسازی بافتهای فرسوده و حاشیه ضرورت دارد. برای این منظور در ابتدا نیاز به توسعه اقتصادی و سپس زمینه های فرهنگی و پذیرش در میان افراد ساکن در این نواحی وجود دارد. وسعت زیاد این بافتها و پیچیدگی ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن، نوسازی و بهسازی را جزء با حضور و درگیر کردن مردم در این فرایند غیرممکن می نماید. در بخش اقتصادی دولت درکنار شهرداری می تواند با الزامات و حمایت های مالی و قانونی مناسب در جریان نوسازی بافت های فرسوده و توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده موثر واقع شود. در بخش فرهنگی، مسئله مهم و عمده در توانمندسازی و تغییر کالبد بافت فرسوده مسئله پذیرش از سوی افراد محلی است که عموماً افرادی سنتی هستند. عدم توسعه فرهنگی و وجود افرادی با تعصبات خاص در این بافتها و سکونتگاههای غیرمجاز در کشور، یکی از مشکلات شهری است که سدی در برابر توانمند شدن این بافت ها و منشاء بسیاری از ناهنجاری های موجود است. همچنین مطالعه نشان داد که شاخص های اجتماعی و کالبدی و در نهایت محیطی نیز در توانمندسازی بافت فرسوده از اهمیت قابل توجهی برخوردار هستند. نقش مدیران شهری در توجه به نوسازی ساختار بافت های فرسوده داخلی شهر و عدم خروج از چرخه رشد و توسعه در صورتی که دارای توانایی های نهفته و ظرفیت های لازم هستند، در اینجا اهمیت به سزایی می یابد. می توان با ایجاد ارتباط مؤثر میان قوانین شهرداری ها در نحوه برخورد با بافت های حاشیه شهری و استفاده از سیاست گذاری های اجرایی، مدیریت شهری را به عنوان ابزار پیاده سازی در راستای نیل به این هدف یاری نمود.

منابع

۱. نیازی، محسن، تبیین رابطه انسجام اجتماعی و مشارکت شهروندان شهر کاشان، فصلنامه امداد پژوهان.
۲. پورموسی، موسی، معصومی، سلمان، (۱۳۸۹)، ساماندهی و توانمندسازی محله های آسیب پذیر با تاکید بر نقش مدیریت شهری، ماهنامه شهرداریها، سال یازدهم، شماره ۹۹.
۳. هادیزاده بزاز، مریم (۱۳۸۲)، «حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان»، انتشارات شهرداری مشهد.
۴. شیخی، محمد، دادوندی، طاهره. (۱۳۹۰). تبیین الگوی مداخله در اسکان غیررسمی (نمونه موردی محله چاهستانیها در شهر بندرعباس (هفت شهر) 3، شماره ۳۳ و ۳۴، ۷۲-۵۹.
۵. طرح جامع قشم، ۱۳۹۷. سازمان منطقه آزاد قشم.
۶. کیانی، سجاد، کیانی، واحد. (۱۳۹۸). مقایسه تحلیلی قشم و آنتالیا به منظور ارائه راهبردهای توسعه گردشگری. انسان و محیط زیست، ۱۱۷(۴): ۴۷-۶۵.
۷. عبدالملکی، حمید رضا و زارعی، شهرام، ۱۳۹۸، تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در باززنده سازی بافت شهری با رویکرد توسعه گردشگری. نمونه موردی سندنجان <https://civilica.com/doc/1162801>
۸. عبدالهی، علی اصغر و بهداشت، سعیده، (۱۳۹۴) شناسایی پتانسیل های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده - تاریخی با تاکید بر ارتقای گردشگری (نمونه موردی: محله میدان ارگ، منطقه ۱ شهر کرمان).
۹. مجتبی زاده خانقاه، حسین و رحمتی ملایی، علی و رحمتی ملایی، معصومه و شاهی پور، سونا، ۱۳۹۵، تأثیر باز زنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری (مطالعه موردی: ناحیه ۲ منطقه ۱۲)، اولین کنفرانس بین المللی و سومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار، مشهد.
۱۰. اسداله بابایی فرد، یاسمن پاشا، سمیرا آتش افروز، بافت های فرسوده ی شهری، فرصتی برای توسعه ی گردشگری (با نگاهی به وضعیت و قابلیت های گردشگری بافت های فرسوده ی شهر کاشان). «، وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود؛ رضایی، نعمت الله، (۱۳۹۴)، ساماندهی بافتهای فرسوده ی شهری؛ نمونه موردی: شهر شیراز، سال دوم، شماره دوم «. علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی.
12. David A. Freedman (27 April 2009). *Statistical Models: Theory and Practice*. Cambridge University Press. ISBN 978-1-139-47731-4.
13. Amundsen, S. & Martinsen, L., linking empowering leadership to job satisfaction, Work Effort, and Creativity: The Role of Self-Leadership and Psychological Empowerment. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 22(3), pp. 304–323, 2015.
14. Kosak, N., *Collaboration and Rural Development in the Tourism Context* Tourism Development, Cambridge Scholar Publishing, pp. 161–175, 2015.
15. ASWTIA, D, SURYADARMA, I & SUYANTO, S “Local Wisoom ff Sabang Island Society (Aceh, Indonesia) in Building Ecological Intelligence to Soooort Ssustainable Develomnt”. *GeoJonnral of Torrism add Geosites,)*) pp.393–402.

16. Maria Helena, Pestanaab Alfonso, Vargas Sánchezcd, Luiz Moutinhoef .۲۰۱۹ , The network science approach in determining the intellectual structure, emerging trends and future research opportunities – An application to senior tourism research. *Tourism Management Perspectives*
17. Nermin Kisi, 2019. A Strategic Approach to Sustainable Tourism Development Using the AWWOT Hybrid Metho:: A aa se Stddy ff Zonlll aak, *Tureey. Sustainability*, 11, 64; doi:10.3390/su11040964.
18. Scott A. Cohen, Debbie Hopkins, 2019. Autonomous vehicles and the future of urban tourism. *Annals of Tourism Research*.
19. Widiati, I.R (2017). Application of GIS in The Spatial Analysis to Assessing the Infrastructure Dynamics of Slum in Papua, Indonesia, *Informatics and Computing (ICIC)*, 2017 Second International Conference on, pp. 1-6.
20. Peerapun, W (2012). Participatory Planning Approach to Urban Conservation and Regeneration in Amphawa Cummunity, *Social and Behavioral Sciences*, 36: 243.
21. The International Ecotourism (TIES) 2019.
22. Felix, M. & El-Daghar, KH. (2019). Historical Urban Fabrics and the Effect of New Building Shadings on Social Activities—Case Study Tripoli Lebanon, *Journal of Springer Nature Switzerland AG* 2019.
23. Shafiei Sabet Naser & Haratifard Saeideh, 2017. Impact Of Empowering Local Stakeholders In Tourism Development And Sustainability Of Marginal Rural Settlements In Iran. *Sustainable Development And Planning* Ix 493

